Miscel·lània del CERE 23, 2012: 111-128

ELS HABITANTS DE MÓRA L'ANY 1332

VENTURA CASTELLVELL DÍEZ
Secció d'Història Local del CERE
Professor de secundària i batxillerat

RESUM

El 9 de març de 1332 els moros i cristians de Móra van prestar homenatge a Blanca de Romania, esposa de Ramon Berenguer, senyor de la baronia d'Entença i comte de Prades. L'acta d'aquesta cerimònia es conserva a l'Arxiu Ducal de Medinaceli i en aquest document es relacionen els habitants de Móra que fan l'homenatge, 115 cristians i 46 musulmans. L'article se centra en el context històric, en els seus protagonistes i en l'anàlisi dels noms i cognoms dels moros i dels cristians, tot relacionant-los amb els habitants de Móra que declaren en el capbreu de la baronia d'Entença dels anys 1344 a 1358 i amb els dels pobles veïns que apareixen en relacions documentals d'aquest mateix segle. Destaca l'alta freqüència dels prenoms Guillem i Pere i dels cognoms d'origen toponímic, en el cas dels cristians, i del predomini del nom Mahoma i les seves variants, i de la diversitat de cognoms entre els musulmans.

EL COMTAT DE PRADES I LA BARONIA D'ENTENÇA

El 6 de maig de 1324 el rei Jaume II va crear el comtat de les Muntanyes de Prades per al seu fill Ramon Berenguer. El constituïen els termes i viles de Prades, Siurana, Capafonts, la Febró, Ulldemolins, Albarca, Vilanova de Prades, Cornudella, Arbolí, l'Aleixar, Vilaplana, Maspujols, Mont-ral, la Riba, la Mussara, Samuntà (del terme d'Alcover), Farena i Cabrera (els dos del terme de Mont-ral), a més, de l'antiga baronia d'Entença, de la qual formaven part els llocs i castells de Móra, Falset, Altafalla (dins l'actual terme de Falset) i l'extens terme de Tivissa, que comprenia les terres de Vandellòs, els Guiamets, Capçanes i l'Hospitalet de l'Infant, terres que havien passat al rei a la mort sense fills de Guillem d'Entença. També els llocs que posseïen senyors eclesiàstics com els monestirs de Poblet (el Vilosell, Vallclara i la Pobla de Cérvoles), d'Escaladei (Torroja, Gratallops, Poboleda, la Morera, Porrera i la Vilella Alta) i de Bonrepòs (que tenia part dels termes de la Morera, Poboleda, Cornudella i Ulldemolins) i llocs del bisbat de Tortosa (Cabassers, la Bisbal,

Margalef, la Vilella Baixa i la Figuera). No van passar a formar part d'aquest comtat els llocs i termes de la baronia d'Entença de Marçà, Pratdip i l'ampli terme de Garcia, al qual pertanyien les terres del Masroig i el Molar, perquè en tenia l'usdefruit la viuda de Guillem d'Entença (Lázaro 1976: 374-375). L'any 1341, disset anys després, Ramon Berenguer va permutar totes aquestes terres pel comtat d'Empúries amb el seu germà Pere, que en va prendre possessió l'any 1342, tot convertint-se en el segon comte de Prades.

Ramon Berenguer (1308-1366) era el fill menor del rei Jaume II i de Blanca d'Anjou, filla de Carles de Nàpols i Sicília. L'any 1321, quan el seu pare el va nomenar comte de les Muntanyes de Prades i senyor de la baronia d'Entença, tenia quinze anys. Es va casar el 1327 amb la seva cosina Blanca de Romania, nascuda el 1309, filla de Felip I príncep de Tarent, germà de la seva mare, de la branca dels Anjou que van governar amplis territoris del Mediterrani oriental. A l'acta de prestació d'homenatge dels habitants de Móra se l'anomena *Blanxe Romanie Despine*. El sobrenom de Despina és una alteració de Despotina, perquè el seu pare va ser dèspota[1] de Romania. Amb el casament va rebre en dot l'Aleixar, Arbolí, la Febró i Ulldemolins. El matrimoni va tenir tres fills, Jaume, que va morir jove, Joana i Blanca, casada amb Hug Ramon Folch, comte de Cardona. Se sap que el mes de desembre de l'any 1336 la comtessa Blanca encara vivia perquè encara apareix a la documentació comtal; en canvi, el 1337 ja havia mort perquè Ramon Berenguer va intentar casar-se, sense èxit en no permetre-ho el papa, amb Elionor de Sicília. L'any 1338 sí que es va poder casar amb Maria Àlvarez, filla de Jaume d'Eixèrica, que en dot va rebre diverses viles del comtat, entre les quals la de Prades, i algunes possessions del regne de València (Lázaro 1976: 378-379).

Sembla que el comte Ramon Berenguer va tenir problemes econòmics perquè l'any 1327 va vendre la vila de l'Aleixar a uns ciutadans de Barcelona i no la va recuperar fins al 1332 amb l'ajuda dels diners i les joies que la seva dona va aportar i, en compensació, aquesta va rebre l'usdefruit de la vila de l'Aleixar i l'homenatge dels seus veïns. Les vendes temporals de viles i terres eren un dels recursos que tenia per aconseguir diners quan en necessitava. És per això que anys després va tornar a vendre l'Aleixar i va demanar permís al rei per vendre la vila de la Riba. Pilar Lázaro, coneixedora de la documentació del comtat de Prades que es conserva a l'Arxiu Ducal de Medinaceli, escriu: "sabemos que otros lugares fueron alienados, con la temporalidad y provisionalidad propia de las donaciones en dote" (1976: 377-378). En aquest context se situa la cerimònia d'homenatge dels habitants de Móra a l'esposa del comte de l'any 1332. Era una cerimònia oficial que consistia en el jurament de fidelitat dels vassalls al senyor feudal. En aquest es reconeixien les relacions de vassallatge i s'establien els deures mutus. Un acte similar es va fer, com a mínim en cinc ocasions més durant aquest any, a Capafonts, la Febró, l'Arbolí, al Masroig i l'esmentat de l'Aleixar, segons les regestes o els resums de documents de la cancelleria que el comte Ramon Berenguer va establir a Falset, tot imitant els usos i modes de la cort reial (Lázaro 1976: 391-392), en detriment de Móra, que és on s'estaven més sovint els Entença. El seu germà

Pere va reestructurar aquesta cancelleria i es va envoltar de consellers, notaris i escrivans que la van convertint en una destacada oficina documentària (Palet i Romero 1987: 15).

ELS HABITANTS DE MÓRA DE LA PRESTACIÓ D'HOMENATGE DE 1332

Congregats a l'església de la vila de Móra els habitants, cristians i musulmans, presten homenatge a Blanca de Romania, muller del comte Ramon Berenguer i senyor de la baronia d'Entença, per la seguretat del seu dot. El document que ho certifica l'escriu i el signa Berenguer Aler, *noter* de Móra el 9 de març de 1332, i es conserva a l'Arxiu Ducal de Medinaceli a la secció Baronia d'Entença, signatura L-18/908. Escrit en llatí, relaciona els habitants per separat, primer els cristians, encapçalats pels jurats, i després els mudèjars, nom que rebien els musulmans sotmesos a l'autoritat cristiana, encapçalats pels *exehics*.[2] Presten l'homenatge 161 caps de casa del lloc de Móra, 115 (71,42%) de cristians i 46 (28,58%) de musulmans, terme que llavors comprenia les terres dels municipis de Móra d'Ebre i Móra la Nova. Aquesta proporció era similar a la del fogatge de 1496 (Iglésies 1988), 161 anys després. Segons aquest fogatge a finals del segle xv a Catalunya hi havia 17 poblacions, de les ribes del Segre i de l'Ebre, que encara tenien població musulmana, entre les quals Móra, que tenia 183 focs, 131 (71,59%) de cristians i 52 (28,41%) de musulmans. No s'han d'incloure els 17 focs censats de musulmans de la Vilanova, territori del terme de Tivissa, a la dreta del riu, que Josep Iglésies atribueix a la "Vilanova de Móra"(1988: 269, 272-273) i que podrien interpretar-se, erròniament, com a formant part de l'actual terme de Móra la Nova.

L'interès que aquest document té per a l'onomàstica és evident. És la llista coneguda més antiga de caps de casa de Móra. Els noms es presenten amb una estructura molt simple, un prenom i un cognom, tant en els cristians com en els musulmans. Hi destaca l'absència de noms femenins, no hi surt cap dona, viuda o soltera. Aquesta relació nominal complementa la informació antroponímica que conté el capbreu de la baronia d'Entença redactat entre els anys 1344 i 1358, on, a més de la lògica coincidència de noms i cognoms, hi ha la d'alguns dels seus portadors que, 12 anys després com a mínim o 26 com a màxim, encara viuen, i sí que hi ha declaracions fetes per dones: Dolça, Domenja, Elicsèn, Ermessén, Guiamona, Joana, Margalida, Marió, Ramona, Ramoneta o Saurina, entre les cristianes, *Ahayona*, *Fadeyla*, Fàtima, *Moheba*, *Mumena*, *Neyma* o *Nezeyne*, entre les musulmanes.[3]

Més avall transcric en cursiva els noms dels habitants de Móra que presten l'homenatge mantenint l'ordre i la grafia del text original. Quan els noms, que apareixen per duplicat al document, presenten alguna variant gràfica, s'indiquen les dues. En el cas dels cristians els prenoms o noms de pila apareixen en llatí, amb alguna excepció, mentre que els cognoms estan escrits en català amb les formes gràfiques de l'època. Al seu costat, i per facilitar-ne la lectura, s'han escrit de nou regularitzant algunes formes (*yl* i *çe* per *ll* i *ce*), tot incorporant una *e-* inicial quan la pronúncia ho exigeix (Espanyol per

Spanyol), suprimint les *u* que no tenen cap valor fonètic (Garcia per *Guarcia*) i incorporant accents, apòstrofs o guionets seguint criteris normatius actuals. Mantenen la mateixa forma els que ens han arribat fins avui amb les grafies medievals, com Domènech o Franch. Els noms dels musulmans estan escrits en el document amb caràcters llatins i catalanitzats a partir de criteris subjectius, tal com els interpretava l'escrivà del moment, imitant l'estructura dels noms cristians amb un primer element, prenom o nom pròpiament dit, la part més personal de l'individu, i un segon element o cognom. Igualment els reprodueixo en cursiva tal com apareixen en el document i només en alguns casos es copien a continuació si s'ha fet alguna adaptació seguint la normativa moderna, com en l'ús de la ç (Juci per *Juçi*), la correcta representació del so palatal (Llop per *Lop*), la supressió de consonants dobles (Jafer per *Jaffer*) o si s'ha normativitzat algun cognom (Alvelló per *Alveylo*) perquè són noms d'origen aràbic que han passat al lèxic comú del català. A diferència dels noms dels cristians, i per evitar interpretacions errònies, no s'han accentuat, tot i la tradicional accentuació d'alguns d'aquests com Maymó o Abdalà.

En el cas dels prenoms cristians la forma llatina, idèntica per a tots els que porten un mateix nom, amaga les variants habituals de l'època. Tots els *Guillelmus* de l'homenatge s'han normativitzat sota la mateixa forma Guillem sabent que poden amagar variants com Guillemó o Guillemet, habituals a l'època, i que el document no indica. El mateix es pot dir de *Petrus*, que pot correspondre a Pere, Peró o Pericó, *Bernardus* a Bernat, Bernadó o Bernardí, *Johannes*, a Joan, Joanot o Janot, *Jacobus* a Jaume o Jacme, per exemple. L'existència i ús d'aquestes variants ho confirmen els noms *Pericó* i *Guiamona*, el cognom *Guiamet* i la presència de *Berengueró Guera* i *Jacme d'Oms* del capbreu del segle XIV, que a l'acta de l'homenatge apareixen com a *Berengarius Guerra* i *Jacobus de Ulmis*.

Els 115 cristians

Petrus Aler / Pere Aler, jurat
Joannes Petrus Raimundus / Joan Pere Ramon, jurat
Petrus Revul / Pere Revull
Barthomeus Prades / Bartomeu Prades
Petrus Siurana / Pere Siurana
Dominicus Revul / Domingo Revull
Dominicus Castres / Domingo Castres
Petrus de Março / Pere de March
Petrus de Ulmis / Pere d'Oms
Raimundus Danguera / Ramon d'Anguera
Dominicus Tarrega / Domingo Tàrrega
Raymundus Saniz / Ramon Saniz

Petrus Montreal / Pere Mont-real
Petrus Martoreyl o *Martorel* / Pere Martorell
Sanxo Pinyol / Sanxo Pinyol
Guillelmus Bru / Guillem Bru
Berengarius Moragues o *Morages* / Berenguer Moragues
Berengarius Berenguer / Berenguer Berenguer
Guillelmus Castres / Guillem Castres
Johannes Benet / Joan Benet
Pascasius Alegre / Pascasi Alegre
Petrus Pinyol / Pere Pinyol
Guillelmus Çeloni / Guillem Celoni
Arnaldus Castelet / Arnau Castellet
Guillelmus Camarasa / Guillem Camarasa
Pascasius Domenech / Pascasi Domènech
Dominicus Vilars / Domingo Vilars
Guillelmus Pescador / Guillem Pescador
Guillelmus Taylada / Guillem Tallada
Raimundus Compte / Ramon Compte
Franciscus Cubels / Francesc Cubells
Raymundus Saniz junior / Ramon Saniz menor
Guillelmus Franquet / Guillem Franquet
Johannes Prades / Joan Prades
Gil Meder / Gil Meder
Geraldus Esteve / Guerau Esteve
Petrus Çeloni / Pere Celoni
Eximinus o *Exemeno Çalena* / Exemeno Salena
Bernardus Elies / Bernat Elies
Guillelmus Olzina / Guillem Olzina
Arnaldus Camarasa / Arnau Camarasa
Antonius Compte / Antoni Compte
Dominicus Marcho / Domingo Marcó
Bernardus Colteler / Bernat Colteller
Guillelmus Spanyol / Guillem Espanyol
Dominicus Montreal / Domingo Mont-real
Petrus Miravet / Pere Miravet
Guillelmus Lagostera / Guillem Llagostera
Dominicus Cerveylo / Domingo Cervelló

Berengarius Pereylo / Berenguer Perelló
Petrus Elies / Pere Elies
Raimundus Miravet / Ramon Miravet
Arnaldus Montagut / Arnau Montagut
Bernardus Franquet / Bernat Franquet
Berengarius Urgel / Berenguer Urgell
Petrus Benet / Pere Benet
Raymundus Nadal / Ramon Nadal
Guarçia o *Guarcia Periz* / Garcia Peris
Dominicus Tortosa / Domingo Tortosa
Petrus Cerveylo / Pere Cervelló
Raimundus Clergue / Ramon Clergue
Arnaldus de Noyla / Arnau de Nolla
Dominicus Cirera / Domingo Cirera
Berengarius Clarmunt / Berenguer Clarmunt
Petrus Cabrer / Pere Cabrer
Johannes Pochibo / Joan Poquibò
Bernardus Stelela / Bernat Estelella
Bernardus Gil / Bernat Gil
Guillelmus Dodena / Guillem d'Òdena
Petrus Reverter / Pere Reverter
Vitalis Siurana / Vidal Siurana
Petrus Miravet / Pere Miravet
Apariçi Payleres / Aparici Pallarès
Arnaldus Jover / Arnau Jover
Berengarius Guerra / Berenguer Guerra
Alberto Guerra / Albertó Guerra
Guillelmus Rialp / Guillem Rialp
Arnaldus Franch / Arnau Franch
Arnaldus Gavalda / Arnau Gavaldà
Francesch Montornes / Francesc Montornès
Raimundus Ponç / Ramon Ponç
Arnaldus Benet / Arnau Benet
Bernardus Lagostera / Bernat Llagostera
Andreas de Vaylcebre / Andreu de Vallcebre
Johannes Saniz / Joan Saniz
Berengarius Vilabertran / Berenguer Vilabertran

Jacobus de Ulmis / Jaume d'Oms
Petrus Belestar / Pere Bellestar
Guillelmus Montso / Guillem Montsó
Minguelo Castres / Minguelló Castres
Minguet Soler / Minguet Soler
Guillelmus Frexenet / Guillem Freixenet
Raimundus Falcet / Ramon Falset
Petrus Camarasa / Pere Camarasa
Andreas Daliagua / Andreu d'Aliaga
Berengarius Montagut / Berenguer Montagut
Guillelmus Fort / Guillem Fort
Guillelmus Vergantiz / Guillem Vergantiz
Berengarius de Março / Berenguer de Marçà
Petrus Domenech / Pere Domènech
Bernardus Vilars / Bernat Vilars
Petrus Çavila / Pere Savila
Guillelmus Berenguer / Guillem Berenguer
Guillelmus Cambrils / Guillem Cambrils
Guillelmus Pinyol / Guillem Pinyol
Guillelmus Puculul / Guillem Puculull
Egidius Sebria / Egidi Cebrià
Guillelmus Cavaler / Guillem Cavaller
Jacobus Miravet / Jaume Miravet
Petrus Elies junior / Pere Elies menor
Johannes Franquet / Joan Franquet
Guillelmus Franquet junior / Guillem Franquet menor
Johannes Banyoles / Joan Banyoles
Guillelmus Guarcia / Guillem Garcia
Petrus Clarmunt / Pere Clarmunt

Els 46 musulmans

Jaffer Tardaz, exehic / Jafer Tardaz
Çayt Lobet, exehic / *Çayt* Llobet
Azmet alcayt aljame / Azmet, alcaid de l'aljama
Mahomet Alcayt
Mahomet Abophalil o *Abohalil*
Çala Alcazez

Mahomet Exardel / Mahomet Exardell
Abdomel Selo / Abdomel Selló
Mahomedo Selo / Mahomedo Selló
Juçi Alvelo o *Alveylo* / Juci Alvelló
Abdela Carauer o *Caraver* / Abdela Caraver
Mahomet Malforner / Mahomet Malforner
Ayet Abteleres
Mahomet fyl de Lop Alcayt / Mahomet fill de Llop *Alcayt*
Gemem Gualart o *Gulart* / Gemem Gallard
Abdelutg Gualart / *Abdelutg* Gallard
Ayça Ayet
Çalama o *Çalema Baço*
Mofferig o *Mofferitg Amer* / Moferig Amer
Ali Alphagem o *Alhagem* / Ali Alfagem
Lop fyl de Mahomet Alcayt / Llop fill de Mahomet *Alcayt*
Jaffer Albolguar / Jafer Albolgar
Abdela Abixender
Mahomet Sat[…]*ui*
Mahomet Carauer / Mahomet Caraver
Lop Alcayt / Llop *Alcayt*
Mahomet Azaba
Abdelug o *Abdelutg Abrahimel*
Juçef Muça / Jucef Muça
Ali Alcalel
Ayça Azconi o *Azchoni*
Mahomet Abteleres
Maymo Abohaçe / Maymo Abohace
Abdela Abohaçe o *Aboaçe* / Abdela Abohace
Abrafim Ayet
Mahomet Albardil o *Alberdyl* / Mahomet Albardill
Abzeyt Avindehuit o *Avindeuyt*
Ayza o *Ayça Albacharel*
Mahomet Arreda
Juçi Gazlo o *Guazlo* / Juci Gazlo
Azmet Exem
Lop Ferrer / Llop Ferrer
Mahoma Alcazez

Mahoma den Mohaha o *Mahoma de Mohaha* / Mahoma d'en Mohaha

Homado Carauer / *Homado* Caraver

Mahoma Jardi

Altres noms

El document esmenta els noms d'altres personatges que no formen part de la relació, habitants o no de Móra, i no s'han inclòs ni en la llista anterior ni en els resums. Són *Benedicto de Gualta* / Benet de Gualta, batlle de Móra, *Petri Xel* / Pere *Xel*, lloctinent de batlle de Móra, *Michaele Lagostera* / Miquel Llagostera i *Guillelmus Vilars* / Guillem Vilars, nuncis, i *Petrus de Cosp* / Pere de Cosp, que obre i tanca les signatures. Consten com a testimonis *Bernardus Narbones, presbiter* / Bernat Narbonès, prevere, *Guillelmus Roger* / Guillem Roger, *Bonifacius Campredon* / Bonifaci Campredon, *Petrus* […] / Pere […], *Mahomedo Abteleres* (a la relació *Mahomet Abteleres*), *Azmet Conyl* (en el capbreu *Aczmet* Conill), *Ali Ayet* i *Abohahil Alcayt*. Signa l'acta Berenguer Aler *noter* de Móra, que podria ser el mateix Berenguer Aler, notari públic de Móra, del capbreu.

Els jueus

En la prestació d'homenatge no apareix cap jueu tot i que hi va haver una petita comunitat jueva a l'època medieval, entre els segles XIII i XV, fins a l'expulsió de l'any 1492. El jueus depenien del rei o del seu representant, i les autoritats locals no hi tenien cap jurisdicció. Per això no participen en aquesta cerimònia. No sembla que hi hagués una aljama prou completa per tenir sinagoga, carnisseria, banys o jutges, però sí una petita congregació que juntament amb les de Flix, Batea, Gandesa, Ulldecona, Xerta i Falset depenien de la col·lecta de Tortosa. Les més destacades eren la de Tortosa i Falset, amb les quals Móra mantenia un estret contacte. Les col·lectes eren l'agrupació de diferents calls o comunitats jueves i van néixer amb una funció recaptadora. Dintre de cada comunitat hi havia el recaptador de les quantitats que la corona fixava per a cada família i també recaptava els impostos que es necessitaven per al manteniment de l'aljama. Amb el pas del temps van assumir funcions econòmiques, religioses i legals, així com la vigilància del compliment de les ordenances locals.

Es coneixen els noms d'alguns jueus residents a Móra, però cap del 1332. L'any 1275 *Jafias Maymó* va prestar 2.000 sous barcelonins al rei Jaume I, l'any 1387 *Jonà Albalà* fou comdemnat a la forca per l'assassinat del jueu de Móra *Isach Alguni*, el 1413 el papa Benet XIII va batejar a Tortosa deu jueus conversos, un dels quals de Móra; l'any 1421 *Jucef Arrunjo* i *Jacob Marna* eren secretaris de l'aljama de Móra durant la restauració de les muralles, i en una data no determinada s'esmenta el metge *Astruch Levi* (Cot 1985: 27-29). *Abram Alero* declara en el capbreu de 1344 a 1348 unes cases que va comprar a *Binzano*, moro (Palet i Romero). L'any 1483 *Salamó Sambrano*, jueu de Móra, ven una peça de terra de Benifallet (ACA, Batllia General 306, f. 15). Segons un inventari del 1492,

l'any de l'expulsió, a Móra hi havia 34 famílies de jueus (Castellvell, Fucho i Vinaixa 1994: 144) i probablement *Vidal Cofen* n'era un d'aquests (Cubells 1991: 156). La majoria d'aquests jueus, membres de diferents llinatges, no arribaven a arrelar gaire temps en un mateix lloc. A les poblacions petites, a diferència de les grans ciutats, no hi havia gaire estabilitat i els jueus canviaven sovint de població. Segons Gabriel Secall "rarament el jueu medieval naixia i moria al mateix lloc" (1985: 276). Artur Cot diu que els jueus tenien el fossar al camí del Pinell (1985: 29-29), actualment carrer de Bonaire, prop del barranc de Faneca, on es va trobar una làpida hebraica.

Els prenoms dels cristians

Tots els prenoms o noms personals dels cristians de Móra del document són masculins. Els més freqüents coincideixen amb els habituals de l'època en els diversos territoris del domini lingüístic del català. En total són 115 individus amb 23 noms diferents. Segons la seva freqüència s'agrupen en tres blocs. El primer el formen dos noms tradicionals, Guillem, en 23 ocasions, i Pere, en 22, i representen el 39,1% de la població masculina de Móra. En el segon bloc sis noms apareixen entre onze i set ocasions i sumen el 44,4% dels noms. En onze ocasions Domingo i les seves variants, nou com a Domingo, un Minguelló i un Minguet, formes reduïdes i sufixades. És la forma castellana adoptada per la devoció a sant Domingo i va substituir l'autòcton Domènec. Berenguer (*Berengueró* o *Berengario* en el capbreu) i Ramon, surten nou vegades, eren noms tradicionals i molt utilitzats pels comtes de Barcelona. En vuit ocasions hi ha el també tradicional Arnau, en set Joan, que començava a destacar en aquest segle, i Bernat, nom adoptat pel poder i prestigi que representava l'orde del Cister dels propers monestirs de Poblet, Santes Creus, Vallbona i Benifassà. El tercer bloc el constitueixen 15 noms portats per 19 cristians, el 16,5% de la població. Són els que apareixen en dues ocasions, com Andreu (a l'acta la forma clàssica *Andreas*), Francesc, Jaume, Pascasi, Gil o Egidi. Egidi és la forma culta de les reduïdes i alterades Gil o Gili, i s'alternen segons si el document està en llatí o en català i es confonen. *Egidius Sebria* i *Gil Meder* de l'acta d'homenatge són en el capbreu *Gili Sabrià* i *Gil Meder*. Pascasi i Pasqual també es confonen perquè tenen l'origen en els mots llatins *paschasius* i *paschale*, derivats del grec *paska*, així *Pascasius Alegre* i *Pascasius Domènech* de l'homenatge són els mateixos que en el capbreu s'anomenen *Paschual* o *Paschalet Alegre* i *Paschual Domènech*. En una ocasió surt Albertó (diminutiu afectuós d'Albert), Antoni, Aparici, Bartomeu, Garcia, Guerau o Gerald (el seu portador, *Geraldus Steve*, és *Guerau Steve* en el capbreu), Vidal, Exemeno i Sanxo. Els dos darrers portats probablement per famílies d'origen aragonès. *Exameno* és nom i cognom en el capbreu (*Exameno Çalena* i *Pericó Exameno*).

Els cognoms dels cristians

En el segle XIV ja estava fixat el sistema d'identificació dels individus a partir d'un nom personal i un cognom. En canvi, el sistema de transmissió

dels cognoms era més fràgil i no necessàriament els mateixos cognoms passaven a identificar els fills o néts. Desplaçaments, activitats professionals o un sobrenom el podien modificar. Aquestes i altres circumstàncies lligades a una persona o a un avantpassat seu ens indiquen alguns dels criteris seguits en els segles medievals per denominar un individu i per extensió la família. Així, en el cas de Móra hi ha 78 cognoms diferents que serveixen per identificar els 115 habitants de la cerimònia d'homenatge. D'aquests 78 n'hi ha 37, el 47,4%, una mica menys de la meitat, que porten per cognom un topònim; 8 dels quals, el 10,3%, són descriptius topogràfics o botànics; 15, el 19,2%, gairebé una quarta part, porten un antropònim; 7 cognoms, el 9%, un sobrenom; 6, el 7,7%, fan referència a una activitat, i els 5 restants, el 6,4%, són d'origen desconegut o dubtós.

Cognoms d'origen toponímic

La població cristiana de Móra és relativament nova perquè gairebé el 50% d'habitants cristians encara no han perdut la marca que indica el seu origen. Són cognoms que corresponen a un topònim que indica l'origen geogràfic del portador o d'algun dels seus avantpassats, amb les reserves que cal tenir quan no es té cap altre document que ho certifiqui. Alguns ho remarquen amb la preposició *de*, indicatiu del lloc d'origen. Aquest és el cas de Pere de Marçà, Pere i Jaume d'Oms, Ramon d'Anguera, Arnau de Nolla, Guillem d'Òdena, Andreu de Vallcebre, Andreu d'Aliaga o Berenguer de Marçà. Aquesta fórmula, que era habitual, amb el pas dels anys s'havia de perdre, i restava només el nom del lloc (poble, comarca o demarcació senyorial) com a marca d'origen. El procés va ser lent i l'ús en els documents imprecís. En el capbreu iniciat el 1344, dotze anys després de l'acta de l'homenatge, declaren *Johan de Prades*, *Bertholomeu de Prades*, *Pere de Monreal*, *Guillem de Montornès* i *Domingo de Tàrrega*, que coincideixen en nom i cognom amb signants de l'homenatge que hi apareixen sense la preposició.

La localització del topònim no sempre es pot fer amb precisió a causa de l'existència de més d'un lloc amb el mateix nom. Això pot posar en dubte alguna assignació però no el resultat global. En aquest cas de Móra l'origen és un lloc català i secundàriament aragonès o occità.

a) De l'àrea més immediata a Móra, és a dir, dels dominis de l'orde de Sant Joan de Jerusalem, de la baronia d'Entença, del comtat de Prades o del territori de Tortosa, provenien els cognoms Banyoles (del terme de Tivissa), Miravet, Garcia (en el document és prenom, Garcia Peris, i cognom, Guillem Garcia), Falset, Marçà, Tortosa, Siurana, Perelló i potser Espanyol, si prové de la Torre de l'Espanyol, encara que és més fàcil que provingui del gentilici espanyol creat fora de la Península, possiblement a terres occitanes, per definir a aquell que havia estat o provenia de l'antiga Hispània. Tots aquests noms corresponen a llocs de les actuals comarques de la Ribera d'Ebre, el Priorat i el Baix Ebre.

b) De les altres terres de la Catalunya Nova són els cognoms Cambrils i Prades (Baix Camp), Mont-real, l'actual Mont-ral (Alt Camp), Anguera (Conca

de Barberà), Tàrrega i Freixenet (la Segarra), Clarmunt, actualment Claramunt (també *Clarmunta* en el capbreu), Nolla, nom del riu Anoia i en el capbreu és *Anoyla*, i Òdena (Anoia), Cubells (la Noguera) i Urgell, que podria referir-se a qualsevol lloc del comtat o del bisbat d'Urgell, cognom portat per Berenguer Urgell, probablement el mateix que en el capbreu porta *Berenguer Urgelès*.

c) De la part oriental de les comarques pirinenques o prepirinenques tenen l'origen els cognoms Vallcebre (Berguedà) i Montagut (Garrotxa), i de la part occidental, Camarasa (Pallars Jussà), Rialb (Pallars Sobirà), Aler (Ribagorça) i el gentilici Pallarès.

d) De les terres centrals i planes de la Catalunya Vella hi ha Vilabertran (Alt Empordà), Llagostera (Gironès), Castellet (Bages), Montornès (Vallès), Meder, nom d'un riu (Osona), Martorell i Cervelló (Baix Llobregat). Cervelló és el nom d'una baronia que comprenia els pobles i termes de Cervelló, Santa Coloma de Cervelló, Pallejà, Sant Vicenç dels Horts, Torrelles, Vallirana, Sant Boi de Llobregat i Olesa de Bonesvalls, tots de la comarca del Baix Llobregat.[4]

e) Vergantiz podria ser una variant gràfica de Bergantes, nom d'un riu de la comarca dels Ports que desemboca al Guadalop, afluent de l'Ebre. A Móra ja el portaven *Pericó de Vergantiz* els anys 1259 i 1265 i *Berenguer de Vergantiz* el 1288 (Romero 1977: 577-579).

f) De l'Aragó hi ha Aliaga, a l'actual comarca de les Conques Mineres, lloc lligat històricament a la castellania d'Amposta, i Montsó, a la riba del Cinca.

g) De les terres occitanes hi ha Gavaldà, nom d'un comtat situat entre l'Alvèrnia i el Llenguadoc, i Castres, del departament del Tarn. Aquest segon cognom, que vèiem escrit *Dominicus Castres* el 1332, correspon molt probablement a *Miguelo Castro* del capbreu, prenom que ha de correspondre a Minguelló.

Cognoms que tenen l'origen en descriptius topogràfics o botànics

No es pot precisar d'on vénen els cognoms que tenen l'origen en noms de lloc descriptius, alguns molt habituals, a causa de la seva abundància i dispersió. Bellestar és un topònim de la Tinença de Benifassà, de la Ribagorça o de les terres occitanes de la Fenolleda. És un nom que ha batejat llocs plàcids i tranquils. Soler, com solar, deriva de sòl i pot definir molts indrets. Vila, que podria referir-se a una població o a una casa de camp, ha generat derivats com Vilars o formes aglutinades com *Çavila*, és a dir "sa vila" o "la vila". Són noms d'origen topogràfic, simples o compostos, que han definit i singularitzat molts llocs de Catalunya i com en el cas dels topònims al·ludeixen a genèrics que indiquen un lloc (població, accident geogràfic, element del paisatge, situació o edifici) d'on probablement provenia el llinatge. El mateix passa amb els d'origen botànic, com el cognom Cirera, que pot venir d'un lloc on destacava un cirerer, i crea noms de lloc com Cirera, la Cirera o Sacirera, que trobem a les comarques de l'Empordà, el Bages, el Maresme o a la Conca de Barberà. Igualment Olzina, variant d'alzina, Oms, i potser Pinyol, fruit del pi, i per extensió referit a pi.

Cognoms d'origen antroponímic

Un altre dels habituals recursos és la utilització d'un nom propi de baptisme que primer només ho era d'un dels seus membres i després va passar a identificar la família. Era un procés simple i espontani, en el qual un hipotètic Esteve fill d'en Benet es podia convertir en Esteve Benet. Els cognoms d'aquestes característiques que hi ha entre els cristians de Móra l'any 1332 són Benet, Berenguer, Bru (que també podria referir-se al color gris fosc del cabell o de la pell), Cebrià (en el capbreu escrit *Sabrià* i *Segrià*), Celoni (portat per Pere Celoni, combinació de noms que és l'origen del renom Persaloni, de Benissanet), Domènech (nom de pila que substituït per Domingo), Elies, Esteve, Gil, Marcó, Nadal, Peris (derivat de Pere o Pero, únic cas de patronímic probablement provinent de l'Aragó), Ponç, Reverter i el compost Pere Ramon, que va crear la forma aglutinada Perramon.

Altres orígens

Algunes activitats de l'època identificaven l'individu que la realitzava. Així és com van aparèixer els cognoms Cabrer (pastor de cabres), Cavaller, Clergue (eclesiàstic o potser persona docta o instruïda), Colteller (fabricant de coltells, és a dir ganivets o altres eines de tall) i Jover (fabricant de jous o potser el pagès que l'usava) i Pescador. En altres ocasions eren els adjectius que primer destacaven una característica en un individu per després passar a identificar-lo i a fixar-lo com a nom propi. Aquest és el cas d'Alegre, Fort, Franquet (diminutiu de franc, home lliure), Puculull (variant de poculull, petitó), Revull (arrissat), i potser Guerra, referit a aquell que provoca disputes o és molt lluitador. Un cas únic en el document és el cognom Pocquibò, sobrenom esdevingut cognom que va tenir un homònim a València, *Raimundus Pochebó*, l'any 1368 (Rubio i Rodrigo 1997: 61).

Al costat d'aquests hi ha els que presenten dificultats de classificació pels dubtes que genera la forma o el significat. Salena, *Çalena* a l'acta, potser és una aglutinació on el primer element és article; Compte podria ser una variant gràfica de comte (escrit *Comte* en el capbreu), referit a una persona que hi està relacionada; Estelella podria derivar del femení Estella o del cognom Estada, nascut a partir del mot estada, sinònim d'habitació; Moragues, plural de moraga, té diversos significats lligats a la vegetació (fogueres de mates, oliva cuita al caliu, manoll d'espigues, un tipus de bolet o planta), però també és un antic lloc de la comarca de la Noguera documentat en el segle XIII (Alcover i Moll 7: 565; *Onomasticon* V: 390); Saniz (*Saniç* en el capbreu) potser és una mala interpretació de Sanxiz o Sanxis.

Els noms dels musulmans

La dificultat que implica introduir-se en el sistema onomàstic dels musulmans catalans dels segles medievals sense ser-ne especialista fa que m'hi refereixi amb cautela. És per això que per a la comprensió i classificació m'ha

estat de gran utilitat la consulta d'*Els llinatges catalans* de F. de Borja Moll, el *Diccionario de apellidos españoles* de Faure, Ribes i Garcia i, sobretot, *Noms aràbics de lloc* de Carme Barceló i *La onomástica de los moriscos valencianos* i "Apellidos valencianos de origen árabe" d'Ana Labarta.

El nom tradicional dels musulmans no era com el dels cristians. El podien formar diversos elements que no sempre tenien el mateix ordre ni necessàriament s'utilitzaven tots. El constituïen el prenom o nom individual (*ism*), un nom compost (*kunya*) format per un prefix que acompanyava un nom propi que indicava paternitat (*abu* = pare de) o maternitat (*umm* = mare de) i en alguna ocasió podia utilitzar-se com a nom individual, un altre nom compost (*nàssab*) format per la partícula (*ibn* = fill de) més el prenom del pare i indicava filiació, un gentilici que assenyalava l'origen geogràfic o ètnic (*nisba*) i es formava afegint la terminació *i* al nom, i un sobrenom referit a una característica, ofici o càrrec de l'individu (*laqab*). Es tracta d'una estructura molt més complexa que la dels cristians que els escrivans simplificaven i, en el cas dels noms dels mudèjars de Móra, la identificació es limita, com en els cristians, a la combinació de dos noms, l'individual o prenom i un segon element, el cognom, que podia tenir el seu origen en qualsevol dels constituents del nom tradicional musulmà.

Els prenoms dels musulmans

La majoria dels noms individuals dels musulmans que presten l'homenatge a la comtessa són simples: les variants de Mahoma, *Ayça*, Llop, *Juci* o Jucef, *Azmet*, Jafer, *Ali*, *Abrafim*, *Ayet*, *Çala*, *Çalama*, *Çayt*, *Gemem* i *Maymo*. Entre els compostos hi ha els introduïts per *Abd*, amb el significat de servidor o serf, més l'apel·latiu d'una divinitat, molt usual a l'onomàstica musulmana, com *Abdela*, *Abdelutg* i *Abdomel*, i els que van introduïts per *Abu*, indicador de paternitat, com és el cas de *Abzeyt*, procedent de la combinació *Abu Zeyt*.

Els més freqüents corresponen a variants de Muhammad (transcripció del nom en àrab clàssic), nom del Profeta, que apareix en setze casos, onze amb la forma Mahomet, tres Mahoma, i una *Mahomedo* i *Homado*. Aquesta última és una variant reduïda de Mahomado, forma no documentada a Móra, ni a l'homenatge ni al capbreu. En tres ocasions apareixen els noms *Ayça*, que podria tractar-se, com *Eyça*, d'una variant d'Isa, forma documentada a Labarta (1987: 89) i que correspon al nom bíblic Jesús, Llop, d'origen romànic, el compost *Abdela*, i *Juci* o Jucef si els considerem com a variants del mateix nom (*Juci Alveylo* a l'acta de l'homenatge i *Jucef Alveylo* al capbreu) i correspon a Josep, nom bíblic. En dues ocasions tenim *Azmet*, Jafer, el compost *Abdelutg* o *Abdelug* i Ali, nom del gendre de Mahoma i molt usual en el món islàmic. La resta el porten un sol individu, *Abrafim*, d'origen bíblic, correspon a Abraham, *Ayet*, *Çala*, *Çalama* o *Çalema*, que té la mateixa arrel que Sulayman (Labarta 1987: 86), el Salomó bíblic, *Çayt*, *Gemem* (*Gamem* en el capbreu), Maymo (també portat per jueus i cristians) i els compostos *Abdomel* (*Abdomadeyl* en el capbreu), *Abzeyt* i *Moferig* o *Moferitg* (*Moferrig* o *Muferrig* en el capbreu). En total són

46 individus amb dinou noms diferents, comptant com un de sol les variants de Muhammad i Jucef i *Juci*.

Els cognoms dels musulmans

Entre els 46 musulmans de Móra hi ha 35 cognoms diferents que, com he dit anteriorment, poden estar formats per qualsevol dels diversos elements que configuren el seu nom tradicional, ja que de tots n'hi ha entre els mudèjars de Móra. Els agrupo a partir d'aquests constituents, a més dels creats a partir del lèxic comú, àrab o romànic, i els de significat opac o dubtós:

1. Cognoms que procedeixen de prenoms habituals entre la comunitat musulmana: *Ayet*, *Amer*, Llobet, diminutiu de Llop i *Muça*, que equival al nom Moisés. Porta també la marca d'un prenom *Abrahimel*, grafia similar a la de *Ferig Abrafim Abrafimiel*, habitant de Miravet l'any 1350 (Ortega 1997: 128).

2. Cognoms que contenen la marca de paternitat introduïts per *abu*, "pare de": *Abohace*, documentat també a Vinebre l'any 1416 amb la forma *Aboface* (Ortega 1996: 329), i *Abophalil* o *Abohalil*, que té la variant gràfica *Abofalil*, nom de diversos habitants de Benissanet de l'any 1391 (Ortega 2006: 55). Tant en un com en l'altre les seves grafies presenten l'alternança de *ph* i *h*, solució que també es troba en el cognom *Alphagem* o *Alhagem* inclòs entre els que tenen els seu origen en les activitats professionals.

3. Cognoms que tenen el seu origen en noms introduïts per *ibn* amb el significat de "fill de", "descendent de" o "de la casa de" i que en la documentació medieval catalana pren les formes Abin-, Aben-, Avin-, Aven-, Bin-, Ben- o Vin-: *Abixender*, també a Benissanet en el monedatge de 1329, amb la mateixa forma *Abixender*, lexicalitzat i posteriorment feminitzat a *Mofeba Abixendera* (Ortega 1997: 25), i *Avindehuit*, amb un segon element que prové de David, nom bíblic adoptat pels musulmans (Labarta 1987: 84).

4. Que assenyali l'origen geogràfic del seu portador o de la seva família només hi ha el cognom *Azconi* (o *Azchoni*), originari d'Ascó. L'escassa presència de noms d'origen toponímic contrasta amb l'elevada xifra que hi ha entre els cognoms dels cristians.

5. Entre els que tenen l'origen en sobrenoms descriptius creats per caracteritzar un individu a partir d'alguna particularitat física són més fàcils d'identificar els d'origen romànic: *Gualart* (*Gaylart* en el capbreu), forma antiga per "gallard, ben plantat", i potser *Baço*, si és que correspon a "bessó", amb el sentit d'igual.

6. També entre els referits a activitats professionals són més fàcils d'identificar els creats a partir del català. Hi ha Ferrer, Malforner i probablement Caraver. Malforner es troba a la veïna població de Benissanet amb la forma *Amalforner* o feminitzat, *Amalfornera*, l'any 1329 (Ortega 1997: 24 i 25) i *Almalforner* en el monedatge de 1350 (Ortega 1997: 132) i a la prestació d'homenatge de l'any 1391 (Ortega 2006: 55). És molt possible que Caraver identifiqui el qui porta una "càrava", és a dir, una "barca no gaire gran" (DCVB i DECat II: 582).

Aquests dos diccionaris registren càrava però no caraver, que fa de sinònim de barquer. Caraver com a cognom encara existeix. D'origen àrab és *Alcalel* (*Alcaley* en el capbreu). Hi ha documentat el castell moro d'*Alcalay* l'any 1609 a la Plana Alta que Coromines considera que té el mateix origen aràbic que el català "alcolla o ancolla", "recipient de terrissa", que en castellà va donar *alcaller* o *alcallar* amb el significat de terrisser (DECat I: 164; *Onomasticon* II: 96). També és d'origen aràbic *Alphagem* o *Alhagem*, amb el significat de barber, dentista i sagnador. El castellà medieval va mantenir aquest significat i encara és viu en el cognom Alfageme o Alfajeme (Faure i altres 2001: 46).

7. Que identifiquin un càrrec només hi ha *Alcayt*, paraula àrab que designava el governador d'una província o d'un castell.

8. Entre els cognoms creats a partir de paraules del lèxic comú hi ha: *Alveylo* (accentuat en la transcripció del capbreu, *Albeyló* o *Alveyló*). Un "albelló" és una paraula d'origen àrab amb el significat de séquia subterrània i va originar diversos topònims a la Catalunya Nova (DCVB). Albardill, escrit *Albardil* o *Alberdyl* a l'homenatge i *Albardil* en el monedatge de 1329 (Ortega 1997: 27), probablement deriva d'albarda, paraula aràbiga introduïda al català i referida a la peça que es posava sobre els animals per cavalcar o per dur-hi càrrega, però també podria tenir alguna relació amb "albardà", referit a un bufó, un foll o un que fa o diu bestieses (DCVB). *Selo* (*Seyló* en el capbreu), selló, és d'origen romànic, derivat de sella, amb el significat de "bastet" (DCVB).

9. Entre els que presenten dificultats d'identificació hi ha: *Abteleres* (*Abtaleres* i *Abtalers* en el capbreu), *Albacharel*, potser amb el mateix origen que albacar, forma aràbiga amb el significat de barbacana, mur defensiu (DECat I: 634-636), *Alboguar*, *Alcazez*, *Arreda*, *Azaba*, també a Miravet i Benissanet hi ha el cognom *Açaba* l'any 1329 (Ortega 1997: 15, 24), *Exem* (*Exiem* en el capbreu), *Gazlo* o *Guazlo*, *Mohaha* (*Moheha* en el capbreu), *Tardaz* i *Exardel* (*Xardel*, *Xardeyl* i *Xordella*, potser per Xardella, en el capbreu), que recorda l'eixartell, espècie d'aixadella, i Xardella, cognom encara viu (DCVB). J. Coromines el relaciona amb el cognom Jardí i el considera aràbic (*Onomasticon* VIII: 96), també documentat entre els cristians (Pere Jardí en el capbreu).

10. Hi ha dos musulmans que no s'han incorporat a cap d'aquests grups: Azmet, alcaid de l'aljama, perquè no s'indica cap cognom, i *Mahomet Sat*[…]*ui* per les dificultats d'identificació.

BIBLIOGRAFIA CONSULTADA

Alcové, Joan; Moll, Francesc de Borja (1930-1962): *Diccionari català-valencià-balear*. Editorial Moll, Mallorca.

Bagué, Enric (1975): *Noms personals de l'edat mitjana*. Editorial Moll, Mallorca.

Barceló, Carme (2010): *Noms aràbics de lloc*. Edicions Bromera, Alzira.

Castellvell, Ventura; Fucho, Felip; Vinaixa, Joan Ramon (1994): *Un cens del segle XV. Els habitants de la batllia de Miravet i les comandes d'Ascó, Horta i Vilalba segons el maridatge de 1492*. Impremta Virgili, Tarragona.

Coromines, Joan (1980-1991): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Curial, Barcelona.

Coromines, Joan (1989-1997): *Onomasticon cataloniae*. Curial, Barcelona.

Cot Miró, Artur (1986): *L'església parroquial de Sant Joan Baptista*. Col·lecció Estudis i Documents de la Història de Móra d'Ebre. Ajuntament de Móra d'Ebre.

Cubells Llorens, Josefina (1991): *The Jews of Tortosa, 1373-1492: regesta of documents from the Archivo Histórico de Protocolos de Tarragona*. Ginzei Am Olam, The Central Archives for the History of the Jewish People, Jerusalem.

Faura, Roberto; Ribes, María Asunción; García, Antonio (2001): *Diccionario de apellidos españoles*. Espasa Calpe, Madrid.

Iglésies, Josep (1988): "L'empadronament moro a Catalunya als anys 1496 i 1515", dins *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*, vol. II: 269-286. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.

Labarta, Ana (1987): *La onomástica de los moriscos valencianos*. CSIC, Madrid.

Labarta, Ana (1997): "Apellidos valencianos de origen árabe". *Butlletí Interior de la Societat d'Onomàstica* 70-71: 623-635.

Lázaro, Pilar (1976): "El condado de Prades: contribución al estudio de sus documentos". *Historia, Instituciones, Documentos* 3: 347-396. Universitat de Sevilla, Sevilla.

Llull Martí, Antoni (2010): *Diccionari de noms de persona històrics i tradicionals a Mallorca*. Editorial Moll, Mallorca.

Marsà, Francisco (1977): *Onomàstica barcelonina del segle XIV*. Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona.

Miralles Monserrat, Joan (1997): *Corpus d'antropònims mallorquins del segle XIV*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.

Moll, Francesc de Borja (1982): *Els llinatges catalans*. Editorial Moll, Mallorca.

Moreu-Rey, Enric (1991): *Antroponímia. Història dels nostres prenoms, cognoms i renoms*. Universitat de Barcelona, Barcelona.

Ortega, Pascual (1996): "Rentas del castellan de Amposta (orden del Hospital) en las encomiendas de Ascó a principios del siglo xv". *Miscel·lània de Textos Medievales* 8: 284-392. CSIC, Institució Milà i Fontanals, Barcelona.

Ortega, Pascual (1997): *Monedajes de las encomiendas hospitalarias de Ascó, Horta y Miravet (siglo XIV)*. Textos Medievales 92. Anubar Ediciones, Saragossa.

Ortega, Pascual (2006): *La població de les comandes templeres i hospitaleres d'Ascó, Horta i Miravet*. Dossier d'Història Terraltenca 11. Patronat Pro Batea, Batea.

Palet, Teresa; Romero, Manuel (1987): *Capbreu de la baronia d'Entença (s. XIV)*. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, Diputació de Tarragona, Tarragona.

Rubio Vela, Agustín; Rodrigo Lizondo, Mateu (1997): *Antroponímia valenciana del segle XIV*. Biblioteca Sanchis Guarner 38. Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, València / Barcelona.

Secall Güell, Gabriel (1985): *Aportació històrica als jueus lleidatans. Segles XII-XV*. Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, p. 276.

NOTES

1. "Suele aparecer en la documentación esta primera esposa con el título de Despina (=despotina) de Romanía" (P. Lázaro 1976: 378). Dèspota és el nom que aplicaven els grecs, romans i bizantins a sobirans orientals amb poder absolut. El van rebre emperadors romans i bizantins, a més de parents de l'emperador amb dret de successió. A partir del segle xiii va designar els governants d'algunes províncies.

2. La forma *exehics* és un préstec aràbic no documentat enlloc amb el significat de "jurat, cònsol de ciutat o vell del consell de l'aljama" de les moreries que es troba a la zona valenciana en documentació escrita en àrab per la comunitat musulmana, com a mínim des del 1431 fins al 1568. L'escriptura *exehics* és forma del manlleu àrab, en plural català i escriptura antiga de l'adaptació del mot àrab singular (*xayh*).

La forma *exehic* no apareix en cap dels diccionaris que he consultat. És per això que agraeixo sincerament aquesta informació que dec a l'interès de Carme Barceló, professora d'Estudis Àrabs i Islàmics de la Universitat de València, amb qui he pogut posar-me en contacte gràcies a l'amabilitat de Dolors Bramon, professora d'Estudis Àrabs i Islàmics de la Universitat de Barcelona.

3. És un inventari de rendes senyorials de Tivissa, Banyoles, Llaberia, Coll de Balaguer, Vandellòs i Móra, publicat el 1987 per T. Palet i M. Romero amb el títol *Capbreu de la baronia d'Entença (s. XIV)*. Conté un índex de topònims i antropònims (p. 220-251) que facilita la cerca de les citacions que inclou aquest article.

4. L'homonímia és freqüent en toponímia a causa d'un mateix origen o per desplaçament dels noms de lloc. Entre dos noms idèntics és més probable el més pròxim. És per això que ens decantem per Banyoles, del terme de Tivissa, i no pel de la capital del Pla de l'Estany. A més dels llocs d'origen proposats hi ha Siurana de l'Empordà, el Perelló (Gironès i País Valencià), Freixenet (Solsonès), Claramunt (la Noguera, Pallars, Occitània), Montagut (nom de diversos llocs menors) i Montornès (la Segarra i Tarragonès).